

DAŽI AGRĀK AKTUĀLI AKADĒMISKĀS DZĪVES ASPEKTI: *VENIA LEGENDI* UN PRIVĀTDOCENTA STATUSS LATVIJAS UNIVERSITĀTĒ (1919–1944)

MĀRIS BALTIŅŠ*

Valsts valodas centrs
Latvijas Universitāte

Kopsavilkums. Rakstā atspoguļoti autora pētījuma par *venia legendi* (tiesības lasīt lekcijas augstskolā) un privātdocenta statusu Latvijas Universitātē (LU) rezultāti. Jēdzienu «privātdocents» pasaulē lietoja jau 18. gadsimtā, un tas joprojām sastopams Vācijā, Austrijā un Šveicē. Latvijā tas tika ieviests 19. gadsimta 60. gados pirmajā augstskolā – Rīgas Politehnikumā. Apzīmējumu «privātdocents» un jēdzienu «*venia legendi*» Latvijā lietoja līdz Otrā pasaules kara beigām. Pētījumā autors ar piemēriem skaidrojis to lietošanu LU starpkaru laikā un Otrā pasaules kara laikā, balstoties arhīva dokumentu un bibliotēku krājumu izpētē. Tajā sniegts pārskats par augstskolas privātdocentiem un to darbību no 1919. līdz 1944. gadam.

Atslēgas vārdi: *venia legendi*, privātdocenta statuss, habilitācija, Latvijas Universitāte.

Ievads

Raksta autors, pētot augstākās izglītības vēsturi Latvijā, pievērsies akadēmisko tradīciju izpētei. To pirmsākumi meklējami augstskolās pasaulē, bet, runājot par jēdzienu «*venia legendi*» jeb tiesībām lasīt lekcijas augstskolā un privātdocenta statusu, runājam par akadēmisko tradīciju veidošanos Eiropas kultūrtelpā. To ietekmējusi Vācijas universitātēs iedibinātā kārtība, un tas būtiski ietekmējis arī augstākās izglītības institucionālo ietvaru Krievijas impērijā un arī Latvijā, tostarp senākajā augstskolā Latvijā – Rīgas Politehnikumā, kas darbu

* Korespondējošais autors.

E-pasts: maris.baltins@vvc.gov.lv

© 2022 Māris Baltiņš. Izdevējs RTU Izdevniecība.

Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar Creative Commons licenci CC BY 4.0.

(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

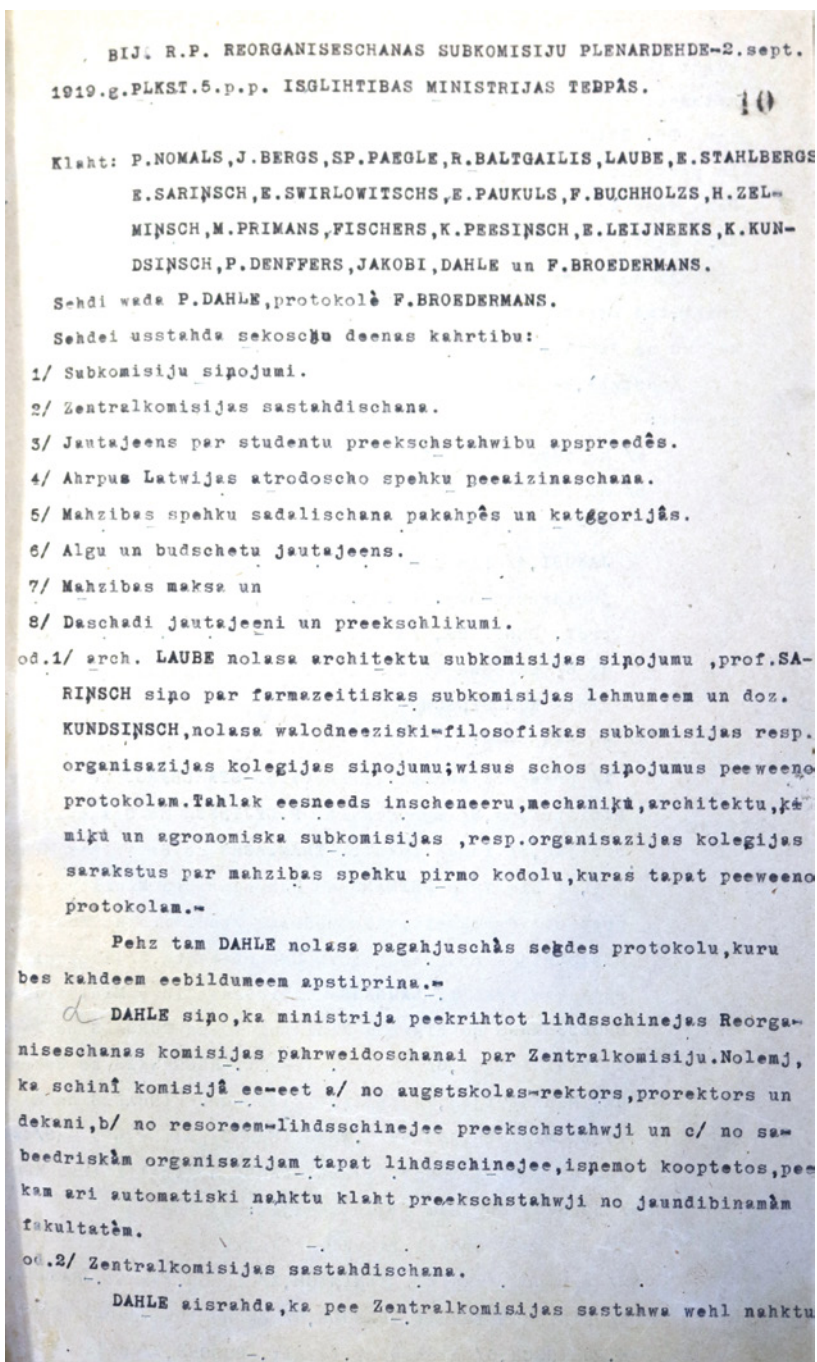
sāka 1862. gadā un patlaban pazīstama kā Rīgas Tehniskā universitāte. Pētījums par *venia legendi* un privātdocenta statusa pirmsākumiem pasaulē un to ieviešanu un lietošanu Rīgas Politehnikumā (1862–1896) publicēts žurnāla «Inženierzinātņu un augstskolu vēsture» 5. numurā 2021. gadā [1]. Abus minētos jēdzienus Latvijā lietoja līdz Otrā pasaules kara beigām. Ņemot vērā to, ka šo jēdzienu nereti pārprot, autors ir izpētījis to lietojumu LU (līdz 1923 – Latvijas Augstskolā (LA); LU – 1923–1940; 1941–1942; Latvijas Valsts universitātē (LVU) – 1940–1941; Universitātē Rīgā – 1942–1944). Te tika veidots savs privātdocentūras modelis. Patlaban Latvijā apzīmējums «privātdocents» un jēdziens «*venia legendi*» sastopams vien atskatos par augstskolu darbību un tradīcijām 19. un 20. gadsimtā, un tie uzskatāmi par vēsturisku reāliju. Tikai dažās Eiropas valstīs (Austrijā, Vācijā un Šveicē) minētās tradīcijas ir saglabājušās, un privātdocenti joprojām ir reāla mācībspēku grupa.

Privātdocenti Latvijas Universitātē: institūta izveide un tālākā attīstība

Doma, ka jaunveidojamajā nacionālajā augstskolā būs nepieciešami privātdocenti, izskanēja jau Latvijas Augstskolas Organizācijas padomes 1919. gada 2. septembra sēdē, kad tika lemts par mācībspēku iedalīšanu vairākās kategorijās, tomēr tobrīd lēmums netika pieņemts [2]. Par privātdocentu 1919./1920. akadēmiskajā gadā uzskatīja vienīgi Pēteri Sņikeru (1875–1944) (Medicīnas fakultāte), kurš šo statusu bija ieguvis Tērbatas Universitātē 1917. gadā un vēl nebija sācis mācību darbu [3]. Tikai 1920. gada pavasarī no jauna tika aktualizēts jautājums par mācībspēku piesaisti augstskolai uz brīva līguma pamata, to attiecinot uz personām, kas saņem pilnu algu citā darbā [4].

Pēc Medicīnas fakultātes dekāna Roberta Krimberga (1874–1941) ierosmes 1920. gada 4. oktobrī Dekānu padomē tika pārrunāta iespēja dažus studiju priekšmetus uzticēt privātdocentiem, kuri, nebūdami katedru vadītāji, saņemtu par to atlīdzību, bet Kārlis Kundziņš (1883–1967) lūdza precizēt, ka šis statuss būtu obligāti saistāms ar *venia legendi* piešķiršanu. Nākamajā sēdē, 11. oktobrī, tika precizēts, ka kandidātiem jānolasa divas parauglekcijas [5; 85.–89. lp.]. Pirmie privātdocenti tika ievēlēti 1920./1921. akadēmiskajā gadā, turklāt vairāki pretendenti (piemēram, mākslas zinātnieks Filips Šveinfurts (*Philipp Schweinfurt*; 1887–1954)), kurus fakultāte bija izvirzījusi par privātdocentiem, Organizācijas padomē tika apstiprināti par docentiem. Jāuzsver, ka līdz 1923. gada pavasarim privātdocenta tiesības ieguvušās personas lielākoties bija ārštata mācībspēki, kas docēja tikai dažas stundas nedēļā.

Daži agrāk aktuāli
akadēmiskās
dzīves aspekti:
venia legendi un
privātdocenta
statuss Latvijas
Universitātē
(1919–1944)

1. attēls. Latvijas Augstskolas Organizācijas padomes sēdes protokola
fragments (02.09.1919).

Saeimas 1923. gada 23. marta sēdē apstiprinātajā Latvijas Universitātes Satversmē privātdocenta statusam veltīti IV nodaļas «Mācības personāls un zinātniski pedagoģiskais papildu personāls» četri panti [6]:

- «67. Bez mācības spēkiem, kas stāv tieši Universitātes algā, uz attiecīgu lūgumu, pie lekciju lasīšanas var pielaist arī privātdocentus.
- 68. Kandidātus uz paraug lekcijas izrauga fakultāte: ievēlēšana notiek Universitātes padomē ar vairāk kā pusi no klātesošo balsīm. Uzprivātdocentiem attiecināmi 60. un 61. pantā paredzētie noteikumi par zinātnisko grādu.
- 69. Privātdocentiem fakultātes var uzticēt arī mācības plānā paredzēto obligatorisko priekšmetu lasīšanu. Tādā gadījumā viņi saņem no Universitātes attiecīgu atalgojumu.
- 70. Privātdocenti, kas, izņemot slimības un zinātnisku komandējumu gadījumus, 2 semestrus no vietas nav lasījuši lekcijas, zaudē privātdocenta tituli».

Pārmaiņas privātdocentu nodarbināšanas praksē iezīmēja rektora (1923–1925) Jāņa Ruberta (1874–1934) paustais 1923. gada 1. oktobra Dekānu padomes sēdē, aicinot vairāk vērības pievērst privātdocentūrai saistībā ar asistentiem – «kārtība būtu šāda: asistents, kas atzīts par paaugstināšanas cienīgu, iesniedz fakultātei rakstu *pro venia legendi*. Ja fakultāte rakstu pieņem, asistentam pēc vienas vai divu mēģinājuma lekciju nolasīšanas (viena par paša izvēlētu, otra par fakultātes uzdotu tēmu pēc fakultātes ieskatiem) piešķirama privātdocentūra. [...] Ja parādās vajadzīgās pedagoģiskās spējas, tad, vakancei atklājoties, pēc zināma laika var ievēlēt par docentu, resp. profesoru» [7; 118.–119. lp.]. Dažas nedēļas vēlāk Universitātes Padomē par privātdocentu tika apstiprināts Ķīmijas fakultātes lektors un asistents Alfrēds Petrikalns (1887–1948). Kad par šādu privātdocentu izvirzīšanas kārtību 1924. gada sākumā notika diskusija Universitātes Padomē, Mehānikas fakultātes pārstāvis to principā atbalstīja attiecībā uz teorētiskajiem priekšmetiem un esošo asistentu avansēšanu, bet vienlaikus uzsvēra, ka speciālajos priekšmetos ievēlami kandidāti, kas ilgstoši strādājuši praktiskā darbā [8; 179.–184. lp.].

Pirmajā LU darbības pārskatā, kas aptver piecus akadēmiskos gadus (līdz 1923./1924. akadēmiskā gada beigām), ietverti tikai divu fakultāšu (Matemātikas un dabas zinātņu un Mehānikas) habilitācijas noteikumi, savukārt doktora grāda iegūšanas nosacījumi aprakstīti lielākai daļai fakultāšu, kaut gan to piemērošana bija mazāk aktuāla par privātdocenta statusa piešķiršanu. Matemātikas un dabas zinātņu fakultātes nolikumā uzsvērts, ka habilitācijas darbam jābūt «ar patstāvīga pētījuma raksturu» un jāuzrāda «jaunu pētījumu rezultāti vai arī jaunu metožu pielietošana», tādēļ nevar iesniegt ne referējošus

vai kritiskus darbus, ne mācību grāmatas, ja vien tajās nav iekļauti oriģināli autora dati. Šajā nolikumā abu parauglekciju tematus ierosina pats pretendents, bet fakultāte to, kura būs jānolasa, paziņo 15 minūtes pirms sēdes, turklāt, ja tā netiek atzīta par pietiekami labu, tad pašam no jauna jāierosina divi temati [9; 221.–261. lpp.].

Mehānikas fakultāte prasīja, lai habilitācijas raksts būtu patstāvīga rakstura, pieļaujot, ka tehniskos priekšmetos tas var būt arī pilnīgi izstrādāts projekts, taču papildu nosacījums privātdocentūras iegūšanai ir vismaz piecu gadu sekmīga darbība specialitātē. Nekādi formāli eksāmeni netika prasīti, bet pieļauta iespēja, ka darba vērtēšanas komisija var pārbaudīt pretendentu kolokvija veidā [9; 83.–119. lpp.]. Savukārt Medicīnas fakultātes pārskatā iekļauts īss skaidrojums, ka privātdocentūru var iegūt tikai personas ar *Dr. med.* grādu, kurām jāiesniedz vērtēšanai savi zinātniskie darbi (nevis konkrēts habilitācijas darbs) un jānolasa divas parauglekcijas [9; 176.–209. lpp.].

Līdz kopīga nolikuma pieņemšanai daudzas ar privātdocentūras piešķiršanu saistītās lietas nācās izskatīt individuāli, piemērojot lēmumu konkrētam gadījumam. Piemēram, 1925. gada rudenī lūgumu par privātdocenta tiesību piešķiršanu bija iesniedzis Medicīnas fakultātes vecākais asistents Jānis Miķelsons (1888–1952), lūdzot uzskatīt viņa nule aizstāvēto medicīnas doktora disertāciju par *venia legendi* darbu [7; 231.–233. lp.]. Kaut gan lēmums bija labvēlīgs, tika panākta vienošanās, ka nepieciešams nolikums par habilitācijas rakstu, lai šādu iespēju turpmāk izslēgtu. Dekānu padome 1925. gada rudenī puda viedokli, ka «profesoru, docentu un privātdocentu titulus Latvijā var lietot tikai personas, kas šos amatus faktiski ieņēmušas vai ieņem Latvijas valsts augstskolās» [7; 234.–236. lp.]. Praksē tomēr atsevišķas personas (tostarp neirologs *Dr. med.* Hermanis Īdelsons (1869–1944) un filozofijas vēsturnieks Marks Vaintrobs (1895–1941)) publikācijās lietoja savu Krievijas universitātēs iegūto privātdocenta nosaukumu.

Habilitācijas noteikumu projektu izstrādāja Ķīmijas fakultātes docētāji, un tas 1925. gada decembrī tika nosūtīts pārējām fakultātēm izskatīšanai [7; 237.–239. lp.]. Lai tuvinātu paustos viedokļus, 1927. gada 17. janvārī tika izveidota saskaņošanas komisija R. Krimberga vadībā (locekļi Roberts Akmentiņš (1880–1956), Pauls Denfers (*Paul von Denffer*; 1871–1959) un Ludvigs Kundziņš (1855–1940)) [7; 279.–280. lp.]. Habilitācijas noteikumi Universitātes padomē tika apstiprināti 1927. gada 4. maijā [8; 23.–27. lp.].

Nolikuma 3. pantā definēts, ka habilitācijas darbam jābūt ar patstāvīga pētījuma raksturu (tehniskajās disciplīnās par darbu *pro venia legendi* var atzīt arī zinātniski tehnisku projektu vai mākslas darbu, kam pievienots teorētisks skaidrojums). Fakultātei iesniegtā darba izvērtēšanai tiek organizēta trīs cilvēku komisija, kurai savs

atzinums jādod vēlākais trīs mēnešu laikā (4. pants), bet Fakultātes padome, noklausījusies komisijas ziņojumu, balso, vai darbs atzīstams par pietiekamu *pro venia legendi* (5. pants), tātad darba aizstāvēšana (pretstatā doktora disertācijai) netiek paredzēta. Pozitīva balsojuma gadījumā fakultāte nosaka pretendenta parauglekcijas laiku un tematu (6. pants), kam jānotiek divu nedēļu laikā, šāda lekcija ilgst 45 minūtes, pēc tās var uzdot jautājumus gan par lekciju, gan par habilitācijas darbu (7. pants). Ja fakultātes padome atzīst par nepieciešamu, tad tā var lūgt pretendentu nākamajā sēdē nolasīt otru lekciju pēc paša izvēlēta temata. Lēmumu par privātdocenta tiesību piešķiršanu fakultāte pieņem, aizklāti balsojot, ar vienkāršu balsu vairākumu.

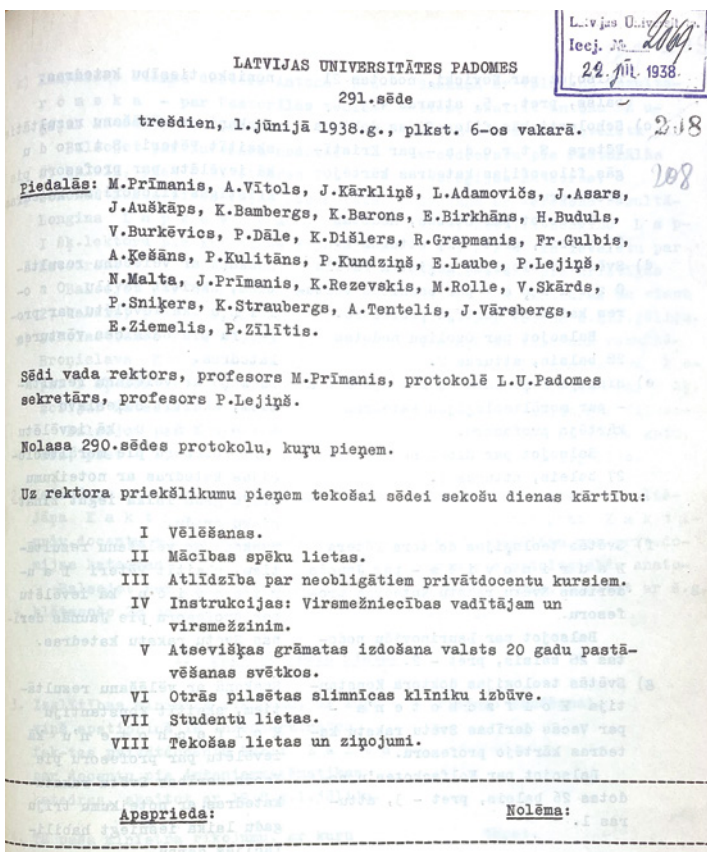
Lai arī vairums privātdocentu lasīja neobligātos kursus, tomēr daudzos gadījumos fakultātes vecāko mācībspēku pārliecīgas noslodzes dēļ viņiem uzdeva lasīt arī būtiskus pamatpriekšmetus, bez kuriem studijas nemaz nebija īsti iedomājamas. Piemēram, Matemātikas un dabas zinātņu fakultāte paredzēja, ka 1928./1929. akadēmiskajā gadā Kārlis Ābele (1896–1961), Pauls Galenieks (1891–1962), Marģeris Gūtmanis (1885–1959), Arvīds Lūsis (1900–1969), Marija Tilmane (1889–1975), Nikolajs fon Tranzē (*Nikolai von Transehe*; 1886–1969) un Aleksandrs Zāmelis (1897–1943) docēs obligātos kursus, par to saņemot atalgojumu pēc docentu tarifa [10; 125.–131. lp.].

Pēc analogijas ar Krievijas un Vācijas universitātēm arī LU privātdocenti netika uzskatīti par pilntiesīgiem fakultātes locekļiem (tādi bija tikai štata profesori un docenti) [10; 196.–201. lp.], tomēr LU Satversme paredzēja ārštata mācībspēku (tostarp arī privātdocentu) pārstāvniecību gan Universitātes padomē (viena persona no visiem ārštata profesoriem, docentiem, privātdocentiem un lektoriem), gan arī fakultāšu padomēs (kopā no ārštata mācībspēkiem un asistentiem viens delegāts, ja to kopskaits ir no 1 līdz 10, divi – ja viņu skaits pārsniedz 10) [6].

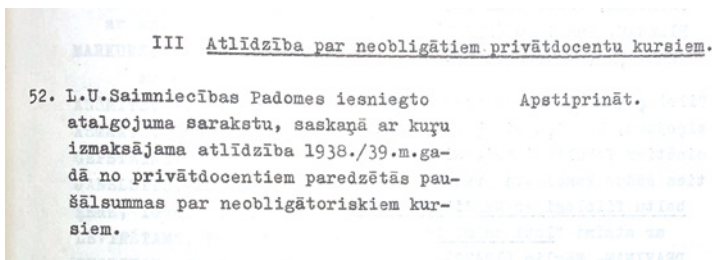
Atalgojums par privātdocentu veikto mācību darbu lielā mērā bija atkarīgs no augstskolas finansiālajām iespējām, tādēļ ekonomiskās krīzes laikā (no 1929. līdz 1933. gadam) tas krasi samazinājās. Turpretim pēc valsts ekonomiskā stāvokļa uzlabošanās 1936./1937. akadēmiskajā gadā privātdocentu kursu apmaksai universitātes budžetā tika paredzēti Ls 18 000 sadalīšanai fakultātēm atbilstoši šādiem principiem: «Atalgot obligātos un izvēles kursus, bet atsevišķos gadījumos arī neobligātos kursus, kuru vēlamība būtu pietiekoši motivēta. Konkrētos priekšlikumus izlemt nākamā semestra sākumā, vadoties no tāda paša summas sadalījuma principa, lai katrai fakultātei būtu iespējams atalgot vienu šādu privātdocenta kursu, nosakot atalgojuma apmēru – pēc docentu vai asistentu normas – atkarībā no kandidāta materiālā stāvokļa» [11; 33.–39. lp.].

1939. gada nogalē, kad Otrā pasaules kara dēļ samazinājās pieejamo līdzekļu apjoms, tika nolemts pārtraukt izmaksāt atlīdzību par neobligātiem privātdocentu kursiem abos 1940. gada semestros, to neattiecinot vienīgi uz Frici Blumbahu (1864–1949) (sk. 1. tabulu 18.–20. lpp), kam tas bija būtisks iztikas avots, un psihiatru Verneru Krauli (1904–1944) [12; 134.–141. lp.].

Daži agrāk aktuāli akadēmiskās dzīves aspekti: *venia legendi* un privātdocenta statuss Latvijas Universitātē (1919–1944)

2. attēls. LU padomes 291. sēdes protokola titullapa un 52. punkts (1938).

1. tabula

Titulārie (īpašie) privātdocenti Latvijas Universitātē

Nr.	Vārds, uzvārds	Fakultāte	Nozare vai docētais kurss	Ievēlēšanas datums	Piezīmes
1.	Pēteris Sniķers (1875–1944)	Medicīnas	Nedocēja, piedalījās Medicīnas fakultātes izveidē	Bijis fakultātes subkomisijā no 28.08.1919	Statuss 1919./1920. akad. g. noteikts atbilstoši 1917. gadā iegūtajai privātdocentūrai Tērbatas Universitātē; privātdocents līdz 1921. gadam, tad docents, kopš 1923. gada – profesors.
2.	Kārlis fon Lēviss of Menārs (<i>Karl von Löwis of Menar</i> ; 1855–1930)	Filoloģijas un filozofijas	Arheoloģija, vēstures palīgdisciplīnas	05.10.1921	Persona bez pabeigtas akadēmiskās izglītības, bet ar nopelniem pētniecībā, darbojies līdz 01.07.1925.
3.	Andrejs Skuja (1866–1950)	Medicīnas	«Iekšējās slimības»	12.10.1921	Mācībspēku trūkuma dēļ amats viņam piedāvāts kā Rīgas 1. pilsētas slimnīcas nodaļas vadītājam, darbojies līdz 1938. gada beigām; 25.05.1925. akceptēts <i>pro venia legendi</i> darbs «Septiskās slimības un viņu ārstēšana».
4.	Kurts Hahs (<i>Kurt Hach</i> ; 1881–1964)	Medicīnas	«Iekšējās slimības»	12.10.1921	Mācībspēku trūkuma dēļ amats viņam piedāvāts kā Rīgas 1. pilsētas slimnīcas nodaļas vadītājam; docējis tikai 1921./1922. akad. g., formāli skaitījies līdz 1922. gada beigām.
5.	Ivans Ostromislenskis (<i>Иван Остроумьсленский; Ivan Ostromislensky</i> ; 1880–1939)	Ķīmijas	«Chemoterapeitiskie preparāti» un «Kaučuka sintēze»	16.11.1921	Vairāku Maskavas augstskolu docētājs; docējis bez atalgojuma, atbrīvots ar 01.07.1922. (izceļojis uz ASV).

6.	Nikolajs Ozmidovs (<i>Nikolai von Ozmidoff</i> ; 1850–1938)	Mehānikas	«Teorētiskie elektrotehnikas pamati» (neobligāts kurss)	22.12.1922	Pensionēts RPI profesors; nav pierādījumu, ka docējis. Tika virzīts ievēlēšanai trīs gadus docēt krievu valodā, bet bija vecāks par 70 gadiem un bija jānoskaidro, vai privātdocenta amats skaitās valsts dienestā.
7.	Gustavs Reinhardts (1868–1937)	Medicīnas	Speciāli kursi par dažādām acu slimībām	17.01.1923	Darbojies fakultātes subkomisijā un LA Organizācijas padomē; līdz tam bijis oftalmoloģijas stundu docents, bet pēc prof. J. Ruberta pārbrušanas un kļūšanas par katedras vadītāju tajā citas profesora vai docenta vakances nebija; ievēlēšana par privātdocentu precizēja viņa statusu LU.
8.	Anatolijs Ugrjumovs (<i>Анатолий Угрюмов</i> ; 1872–1929)	Tautsaimniecības un tiesību zinātņu	«Militārās krimināltiesības»	17.10.1923	No 1920. līdz 1923. gadam strādājis Latvijas Kara tiesu pārvaldē, pēc tam Tieslietu ministrijā; atalgojums pēc jaunākā docenta likmes; docējis līdz savai nāvei 25.09.1929.
9.	Nikolajs Kohanovskis (<i>Николай Кохановский</i> ; 1870–1966)	Tautsaimniecības un tiesību zinātņu	«Tautsaimniecības teorija» un «Tautsaimniecības zinātnes vēsture»	23.01.1924	Bijušais Tālo Austrumu Universitātes profesors; atalgojums pēc profesora likmes; docējis līdz 1929. gada pavasarim, nepārvēlēts, jo nespēja pāriet uz lekciju lasīšanu valodā.
10.	Boriss Vipērs (<i>Борис Випер</i> ; 1888–1967)	Arhitektūras / Filoloģijas un filozofijas	Docējis dažādus mākslas vēstures un teorijas kursus	08.10.1924	Bijušais Maskavas Universitātes mācībspēks; kopš 1924. gada docēja arī Latvijas Mākslas akadēmijā; paralēli docēja arī Filoloģijas un filozofijas fakultātē, uz kuru pārgāja 1930. gadā, kopš 1931. gada LU štata docents, no 1932. gada – profesors.

Daži agrāk aktuāli akadēmiskās dzīves aspekti: *venia legendi* un privātdocenta statuss Latvijas Universitātē (1919–1944)

11.	Aleksandrs Kruglevskis (Александр Круглевский; 1886–1964)	Tautsaimniecības un tiesību zinātņu	Docējis kriminālpolitikas un krimināltiesību teorijas kursus	22.10.1924	Bijušais Tomskas Universitātes profesors; atalgojums pēc ārštata profesora likmes; privātdocenta statusā līdz 1940. gadam, kā arī no 1941. līdz 1944. gadam; profesors 1940./1941. akad. gadā un no 1944. līdz 1948. gadam.
12.	Ādams Ērleins (Adam Öhrlein; 1892–1935)	Medicīnas	Docējis dažādus ortodontijas un zobu protezēšanas kursus	05.11.1925	Heidelbergas Universitātes privātdocents, pēc atsauksmes par darbiem aicināts uz Lū; docējis līdz savai nāvei 11.08.1935.
13.	Eižens Vēbers (Eugen Weber; 1875–1947)	Medicīnas	Rentģenoloģija	14.12.1927	Bijušais Kijevas Universitātes profesors; docēja obligāto rentģenoloģijas kursu kā privātdocents līdz 1939. gadam, no 1940. līdz 1944. gadam – profesors.
14.	Pauls Sakss (1878–1966)	Teoloģijas	Pareizticīgo baznīcas mūzika un dziedāšana	02.02.1938	Latvijas Konservatorijas profesors; uzaicināts docēt 1937./1938. akad. gadā atvērta Teoloģijas fakultātes Pareizticīgās teoloģijas nodaļā.
15.	Fricis Blumbahs (1864–1949)	Matemātikas un dabas zinātņu	Speciāliem un izvēles kursiem fizikā	24.05.1939	Pēc atgriešanās no Apvienotās Karalistes 1939. gada pavasarī apstiprināts ar četrām apmaksātām lekciju stundām nedēļā; privātdocents līdz 1944. gadam, pēc tam – LVU profesors no 1944. līdz 1949. gadam.

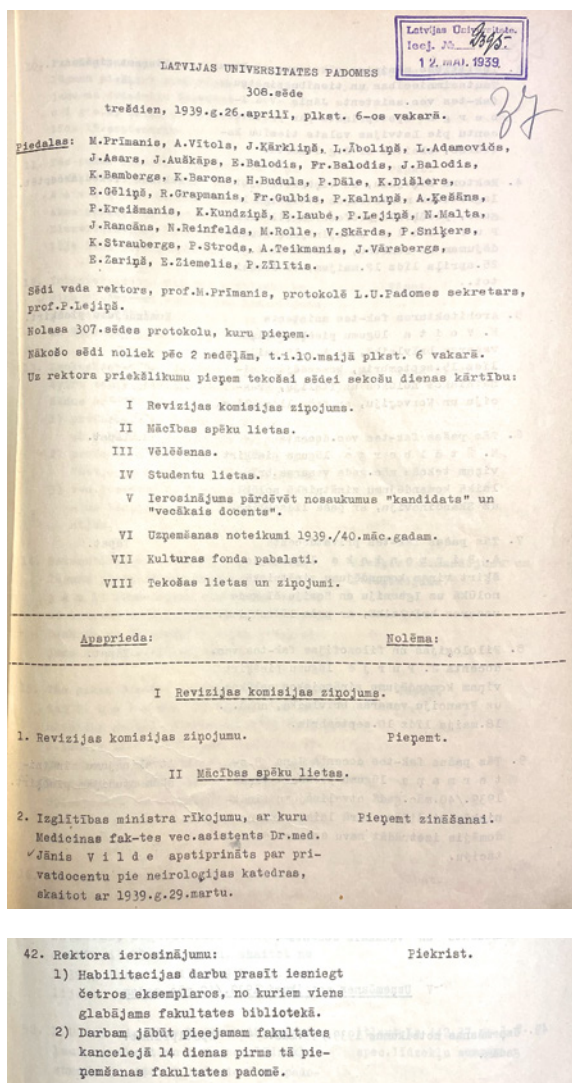
Uz privātdocentūras piešķiršanu dažādās fakultātēs savu iespaidu joprojām atstāja Krievijas impērijas laikā iedibinātās tradīcijas, tādēļ vairākās t. s. «vecajās» universitātes fakultātēs (it īpaši Filoloģijas un filozofijas un Tautsaimniecības un tiesību zinātņu) habilitācijas pretendentiem tika noteikti daudzi grūti eksāmeni, kas vismaz daļēji bija salīdzināmi ar maģistra grāda pretendentu eksāmeniem. Šādas tradīcijas mazāk tika ievērotas Matemātikas un dabas zinātņu fakultātē, kurā galveno vērību veltīja iesniegtā darba novitātei, kā arī tehniskajās fakultātēs. Savukārt Medicīnas fakultāte pieturējās pie tās pašas kārtības kā cara laikos, ka privātdocentūru var iegūt tikai personas ar doktora grādu, kuras jau iepriekš izturējušas smagus un ilgstošus eksāmenus [13].

Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultāte nolēma, ka, sākot no 1938./1939. akadēmiskā gada, privātdocentūra tiks piešķirta tikai pretendentiem, kas gan iesnieguši darbu *pro venia legendi*, gan izturējuši mutiskos doktora pārbaudījumus, savukārt personām, kas jau izturējušas habilitācijai nepieciešamos eksāmenus, tos neprasis atkārtot pirms doktora grāda iegūšanas [11; 208.–217. lp.]. Šis lēmums novērsa nepieciešamību pēc divkāršiem eksāmeniem, bet radīja situāciju, ka fakultātes akceptēts habilitācijas darbs vien vēl neļāva kļūt par privātdocentu. Tādēļ šai fakultātē akceptēto habilitācijas darbu bija vairāk par privātdocenta statusu ieguvušo personu skaitu [14].

Ilgstoši LU nebija noteikta kārtība, kā *pro venia legendi* darbi, no kuriem daudzi tika iesniegti rokkrastā dažos eksemplāros, uzglabājami bibliotēkā un padarāmi pieejami visiem interesentiem. Pēc analogijas ar 1937. gadā noteiktajām prasībām par doktora disertācijām [15], Universitātes padome 1939. gada 26. aprīlī pēc rektora ierosinājuma akceptēja, ka habilitācijas darbs iesniedzams četros eksemplāros, no kuriem viens paliek fakultātes bibliotēkā (pārējiem trim nonākot pie recenzentiem), un tam jābūt pieejamam fakultātes kancelejā 14 dienas pirms fakultātes padomes lēmuma [12; 37.–43. lp.].

No pareizrakstības viedokļa vairākkārt valodnieku vidē pārspriests jautājums, kā pareizi saīsināt garo vārdu «privātdocents» presē vai enciklopēdiskos izdevumos. Profesors Jānis Endzelīns norādīja, ka izplatītais saīsinājums *priv. doc.* ir maldinošs no valodas viedokļa, jo liek domāt, ka pilnajā formā ir divi vārdi, nevis saliktenis [16]. Kaut gan viņa ieteikums bija *privdoc.* vai *priv.-doc.*, tomēr no mūsdienu valodas prakses viedokļa šāda tipa defissavienojums nav vēlams, tādēļ vajadzētu lietot *privdoc.* vai pat *privātdoc.*

2022/6

3. attēls. Latvijas
Universitātes padomes
308. sēdes protokola
titullapa un 42. punkts
(1939).

Privātdocentu skaita dinamika un grupas

Kaut gan titulējums personām, kas bija ieguvušas *venia legendi* tiesības, bija vienāds, tomēr šī grupa bija visai neviendabīga gan pēc reālās akadēmiskās noslodzes un atalgojuma, gan pēc tiesiskajām saiknēm ar augstskolu. Pēc to darbības veida jau agrāk tika piedāvāts iedalīt privātdocentus divās grupās [13]:

- 1) klasiskie privātdocenti (tos varētu uzskatīt par reāliem ārštata mācībspēkiem, bet šāds apzīmējums būtu neprecīzs, jo ārstatā bez šiem privātdocentiem darbojās gan daži profesori un docenti, gan arī lektori, asistenti un instruktori), kuri pamatdarbā strādāja citās, nereti labi atalgotās vietās. Viņu vienīgā saikne ar augstskolu bija noteiktu (biežāk neobligātu) lekciju kursu lasīšana, tādēļ tie pēc savas darbības rakstura vistuvāk atbilda Vācijas vai Krievijas impērijas privātdocentiem;
- 2) privātdocenti, kas habilitācijas brīdī vienlaikus bija arī štata asistenti un līdztekus citiem pienākumiem bija ieguvuši tiesības lasīt kādu neobligātu lekciju kursu savā specialitātē. Šīm personām ar klasiskajiem privātdocentiem kopīga bija tikai habilitācijas procedūra, jo viņu pamatdarba vieta bija augstskola. Lai tos nesajauktu ar pirmo grupu, viņu akadēmiskā statusa aprakstā noteikti jāmin abi komponenti, piemēram, privātdocents un vecākais asistents Eduards Rencis (1898–1962). Ja pavērās kāda vecākā mācībspēka vakance, tieši šīs personas visbiežāk bija galvenie pretendenti uz docenta vai profesora amatu.

Reizumis privātdocenta statuss varēja mainīties, visbiežāk tad, ja persona atteicās no asistenta amata, saglabājot privātdocenta tiesības, tādēļ piederība vienai vai otrai grupai precīzāk nosakāma pēc attiecībām ar augstskolu habilitācijas brīdī. Relatīvi visvairāk klasisko privātdocentu bija fakultātēs (Filoloģijas un filozofijas, Teoloģijas), kurās štatu sarakstā bija paredzēts pavisam neliels asistentu skaits. Savukārt Medicīnas fakultātē prāva daļa no klasiskajiem privātdocentiem bija tās kādreizējie asistenti, kas pēc doktora grāda iegūšanas uz laiku bija pārtraukuši darbu augstskolā. Tehniskajās fakultātēs privātdocentu, kas ilgstoši iesaistījās tikai atsevišķu studiju kursu docēšanā, bija relatīvi maz. Pie tādiem Inženierzinātņu fakultātē piederēja dzelzceļu būves speciālists Jānis Leimanis (1881–1967), kurš privātdocenta statusā darbojās no 1925. līdz 1944. gadam (1940./1941. akadēmiskajā gadā – kā stundu docents), Ķīmijas fakultātē – gumijas ražošanas tehnologs Arturs Dinbergs (1887–1969, docēja no 1939. līdz 1944. gadam), Mehānikas fakultātē – kokapstrādes tehnologs Ādolfs Vickopfs (1878–1967, docēja no 1935. līdz 1944. gadam).

Visu LU privātdocentu iedalījums atbilstoši piederībai fakultātei un atbilstībai kādai no grupām apkopots 2. tabulā (24.–26. lpp), kurā atrodamas ziņas par 259 personām. Tajā norādītas ziņas par personām, kuras šo statusu ieguvušas pēc 1939. gada pavasara un par kurām tādēļ nav atrodama informācija LU divdesmitgades jubilejas izdevumā. Redzams, ka šis skaits būtiski lielāks par L. Adamoviča norādīto *venia legendi* ieguvušo personu skaitu (177) līdz 1939. gada pavasarim [17].

2. tabula

Privātdocenti Latvijas Universitātē

Fakultāte	Klasiski privātdocenti	Asistenti ar privātdocenta tiesībām	Titulārie privātdocenti	Kopā
Arhitektūras	-	3 (t. sk. 1943./1944. akad. g. par privātdocentu kļuvašais Jānis Rutmanis)	1 (domāts mākslas vēsturnieks Boriss Vipera, kurš no 1924. līdz 1930. gadam bija piesaistīts šai fakultātei, bet pēc tam – Filoloģijas un filozofijas fakultātei)	4
Filoloģijas un filozofijas	23 (t. sk. 1941./1942. akad. g. par privātdocentiem kļuvašie Valdis Ģinters, Edīte Hauzenberga-Šturma un Kārlis Plukšs, kā arī 1943./1944. akad. g. – Lūcija Bērziņa)	1	1	25
Inženierzinātņu	5 (t. sk. 1939./1940. akad. g. par privātdocentiem kļuvašie Jānis Ķurzens un Pēteris Stakle)	14 (t. sk. 1939./1940. akad. g. par privātdocentiem kļuvašie Jānis Ārens, Jūlijs Baumanis un Viktors Freijs, kā arī 1941./1942. akad. g. – Alfrēds Jumiķis)	-	19
Ķīmijas	3	18 (t. sk. 1942./1943. akad. g. par privātdocentiem kļuvašie Valdemārs Štāls un 1943./1944. akad. g. – Laimonis Bajārs)	1	22

Lauksaimniecības (līdz JLA izveidei)	3	23	-	26 ¹
Matemātikas un dabas zinātņu	10 (t. sk. 1939./1940. akad. g. par privātdocentu kļuvušie Kārlis Princis un 1941./1942. akad. g. – Jānis Vītiņš)	29 (t. sk. 1939./1940. akad. g. par privātdocentiem kļuvušie Arvīds Apinis un Nikolajs Brāzma, kā arī 1941./1942. akad. g. – Aleksis Dreimanis un Valdemārs Murevskis un 1942./1943. akad. g. – Ludvigs Jansons, Anna Krōge un Jānis Rutkis)	1	40
Medicīnas	18 (t. sk. 1939./1940. akad. g. par privātdocentiem kļuvušie Jānis Alfrēds Skuja, Nikolajs Vētra un Teodors Vītols, kā arī 1941./1942. akad. g. – Osvalds Mačs, 1942./1943. akad. g. – Viktors Kalniņš un Raimunds Pavasars, 1943./1944. akad. g. – Jēkabs Nīmanis)	27 (t. sk. 1939./1940. akad. g. par privātdocentiem kļuvušie Jānis Āboliņš, Arveds Alksnis un Marta Vīgante, kā arī 1941./1942. akad. g. – Jānis Arnolds Eglītis, Teodors Upners un Pēteris Vegers)	6	51
Mehānikas	5	21 (t. sk. 1939./1940. akad. g. par privātdocentiem kļuvušie Jānis Bubenko un Jānis Inveiss, kā arī 1942./1943. akad. g. – Jānis Muižnieks)	1	27

¹ Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijā (JLA) no 1939. gada rudens līdz 1944. gada vasarai habilitējušies vēl vismaz deviņi mācībspēki.

Daži agrāk aktuāli
akadēmiskās
dzīves aspekti:
venia legendi un
privātdocenta
statuss Latvijas
Universitātē
(1919–1944)

Tautsaimniecības un tiesību zinātņu	7 (t. sk. 1942./1943. akad. g. par privātdocentu kļuvis Hugu Vītols)	12 (t. sk. 1939./1940. akad. g. par privātdocentu kļuvis Jānis Pagasts, kā arī 1943./1944. akad. g. – Kārlis Zīverts)	3	22
Veterinārmedicīnas	1	8 (t. sk. 1942./1943. akad. g., iespējams, par privātdocentu kļuvis Aleksejs Ilukēvičs)	-	9
Teoloģijas	10 (t. sk. 1939./1940. akad. g. par privātdocentu kļuvis Haralds Biezais, kā arī 1943./1944. akad. g. – Edmunds Šmits)	2	1	13
Romas katoļu teoloģijas	1	-	-	1
	87	157	15	259

Daudzos gadījumos privātdocentūra un ar to saistītā habilitācija tika aplūkota kā loģisks nākamais posms pēc tam, kad stipendiāts ticis atstāts fakultātē gatavoties zinātniskam darbam [18]. Ne visās fakultātēs stipendiātu izvēle tika uzskatīta par veiksmīgāko modeli, tādēļ Inženierzinātņu un Lauksaimniecības fakultātē pirmais solis uz akadēmisku darbu jau studiju laikā bija subasistenta statuss noteiktā katedrā. Kā 20. gadsimta 30. gadu otrās puses diskusijās uzsvēra profesors Gustavs Klaustiņš (1880–1937), tehniskajās nozarēs nav vērojams perspektīvu docētāju trūkums, tajās ir tipiska mācībspēka izaugsme no subasistenta, asistenta, tad vecākā asistenta un privātdocenta līdz docentam vai profesoram [19].

Turpretim fakultātēs (tostarp Tautsaimniecības un tiesību zinātņu un Filoloģijas un filozofijas), kurās asistentu vietu jau pēc štatu sarakstiem nebija daudz, plašāk tika izmantota stipendiātu piesaiste. Viņu stāvokļa un karjeras nenoteiktība, atsaucoties uz minēto Makša Vēbera aprakstīto, raksturota 1940./1941. akadēmiskā gada studentu presē, kurā atstāstīta kāda katedras vadītāja saruna ar savu audzēkni [20]: «Tagad Jūs saņemat Morberga fonda stipendiju .., bet ko Jūs darīsāt tad, kad būsāt ieguvis privātdocentūru un zaudēsāt tiesību saņemt stipendiju». Šo epizodi kā paša piedzīvotu nedaudz citiem vārdiem atstāstīja ekonomists Benjamiņš Treijs (1914–2002) [21].

Tādējādi var visai droši apgalvot, ka LU iedibinātais modelis, kas balstījās uz asistentu pakāpenisku izvirzīšanos par privātdocentiem, diezgan būtiski atšķīrās no Vācijas vai Krievijas augstskolās dominējošās kārtības, kurā vairums šīs grupas mācībspēku patiesi darbojās tikai ārstatā (resp., klasiskie privātdocenti). Šādas atšķirības var skaidrot gan ar sabiedrības materiālajām grūtībām pēc Pirmā pasaules kara, kas neļāva veidoties plašai klasisko privātdocentu grupai (izņēmums bija ģimnāzijas skolotāji, kas varēja tikt saistīti atsevišķu kursu docēšanai Filoloģijas un filozofijas un Matemātikas un dabas zinātņu fakultātē, un neliela daļa pieredzējušu ārstu ar doktora grādu), gan arī ar ierobežotām karjeras iespējām nelielā valstī ar vienu augstskolu.

Līdztekus divām jau aplūkotajām privātdocentu grupām 2. tabulā (24.–26. lpp.) atsevišķi izcelta vēl trešā, ko autors piedāvā nosaukt par «titulārajiem (jeb īpašajiem) privātdocentiem». To veidoja pēc vecuma, akadēmiskās pieredzes un iesaistes LU mācību darbā visai dažādas personas, kurām kopīgs bija privātdocenta nosaukums un kuras vienoja īpašs (ar noteiktām privilēģijām saistīts) statuss, kā arī atšķirīga ievēlēšanas un atalgojuma saņemšanas kārtība. Lielākā daļa šādu statusu bija ieguvuši universitātes veidošanās posmā, taču atsevišķi gadījumi vērojami arī vēlāk, visbiežāk tad, kad bija jāveido jauna nodaļa vai jāpastiprina studiju virziens ar kādu līdz tam plašāk neaplūkotu zinātņu nozari. Pavisam šai grupā var ieskaitīt 15 personu, no kurām

vairums saistīts ar Medicīnas un Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultāti. Šī grupa pelnījusi, lai pie tās pakavētos sīkāk, tādēļ tās izvērstis raksturojums atrodams 1. tabulā (18.–20. lpp.).

Analizējot privātdocentu skaitu, skaidri jānošķir divi problēmas aspekti, proti, cik aktuālu privātdocentu katrā mācību gadā darbojas augstskolā (pie tam – nošķirot privātdocentus, kas vienlaikus ir arī štata asistenti, no pārējiem) un cik personu konkrētajā akadēmiskajā gadā ieguvušas šo statusu. Atbildot uz pirmo, varam pievērsties ziņām LU jubilejas izdevumos, kuros norādīts, ka vienlaikus strādājošo privātdocentu skaits audzis: no 10 (1920./1921. akadēmiskajā gadā) līdz 37 (1938./1939. akadēmiskajā gadā), stabili pārsniedzot 30 visu 30. gadu laikā [17]. Savukārt ik gadus privātdocenta statusu 20. gados vidēji ieguva ap 10 personu, bet 30. gados tas pieauga līdz 15, sasniedzot lielāko skaitu (23) 1938./1939. akadēmiskajā gadā. Liela aktivitāte bija vērojama arī 1939./1940. akadēmiskajā gadā, kad pēc vācbaltu izceļošanas vairākām fakultātēm nācās būtiski pārkārtot mācību plānus un piesaistīt jaunus docētājus.

Interesants ir jautājums par personām, kas pretendējušas uz privātdocenta statusu, bet nav to ieguvušas. Ņemot vērā to, ka fakultāšu padomju protokoli saglabājušies ierobežotā apjomā (vislabāk par Filoloģijas un filozofijas, Medicīnas, Tautsaimniecības un tiesību zinātņu, kā arī par Mehānikas fakultāti), grūti iegūt vispusīgu priekšstatu par šajā procesa fāzē recenzentu noraidītajiem habilitācijas darbiem. Šķiet, ka visbargākā bijusi Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultāte, jo tās protokolos no 1928. gada 16. februāra līdz 1939. gada 23. februārim [22] atrodamas ziņas par trim habilitācijas prasībām neatbilstošiem darbiem tautsaimniecībā un deviņiem – tiesību zinātnē. Ja ņem vērā, ka šajā laikā par privātdocentiem kļuvušas 13 personas (sešas – Tautsaimniecības; septiņas – Tiesību zinātņu nodaļā), kā arī akceptēti vēl deviņi *pro venia legendi* darbi, bet pretendentu habilitācijas process vēl nav noslēdzies, tad noraidīto darbu īpatsvars uzskatāms par ļoti augstu. Salīdzinājumam līdzīgā posmā Filoloģijas un filozofijas fakultātē privātdocentūru ieguvušas 10 personas un noraidīta viena habilitācija [23], savukārt Mehānikas fakultātē attiecīgi 18 un četras [24].

Atsevišķos gadījumos, kad habilitācijas darbs bija akceptēts, pozitīvi vērtētas parauglekcijas un fakultātes padomē notikušas vēlēšanas, privātdocenta statusa kandidāts tomēr netika apstiprināts Universitātes padomē. Šādā veidā 1921. gadā netika ievēlēts Inženierzinātņu fakultātes pieteiktais kandidāts satiksmes politikas kursam Teodors Hermanovskis (1883–1964), 1926. gadā – Jānis Straubergs (1886–1952) Mehānikas fakultātē, kuram bija paredzēts uzticēt neobligāto kursu «Gaisa kuģniecība». Par inženiermatemātiķa Nikolaja Bomovska (1880–1942) privātdocentūru Universitātes padomē gan 1929. gada pavasarī,

gan rudenī bija negatīvs balsojums, un viņš šo statusu ieguva tikai trešajā reizē 1932. gada rudenī.

LU privātdocenti pēc valsts neatkarības zaudēšanas

1940. gada rudenī, kad augstskolā tika veikti pārkārtojumi, lai to pielāgotu padomju sistēmai, visiem darbā palikušajiem privātdocentiem tika mainīts statuss. Nepastāvēt iespējām reizē būt par asistentu un vecāko docentu, vairums šāda statusa mācībspēku no 1940. gada 1. oktobra tika iecelti par docentiem vai docenta p. i. Savukārt jautājums par habilitācijas darbu atbilstību un varbūtēju individuālu pielīdzināšanu Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) zinātnisko grādu sistēmai šajā laikā netika aktualizēts.

Pēc okupācijas varu nomaiņas 1941. gada vasarā tika atceltas visas iepriekšējā akadēmiskajā gadā veiktās pārcelšanas amatos un atjaunots stāvoklis, kāds bija 1940. gada pavasarī. Lai paplašinātu mācībspēku loku, 1941. gada rudenī par privātdocentiem tika apstiprināti vairāki Filoloģijas un filozofijas fakultātes un Matemātikas un dabas zinātņu fakultātes mācībspēki, kam 1942. gadā vēl pievienojās vairāki mediķi (sk. 2. tabulu, 24.–26. lpp.). Privātdocentūru 1942. gada pavasarī ieguva divi Inženierzinātņu fakultātes mācībspēki Viktors Freijs (1906–1998) un Alfrēds Jumikis (1907–1989), 1943. gadā aviācijas motoru speciālists Jānis Muižnieks (1911–1990) Mehānikas fakultātē un Ķīmijas fakultātē Voldemārs Štāls (1889–1979), 1944. gadā – Laimonis Bajārs (1908–1996) un Arhitektūras fakultātē Jānis Rutmanis (1894–1978). Domājams, ka nelielais tehnisko fakultāšu pārstāvju skaits no visiem, kas kļuva par privātdocentiem vācu okupācijas laikā (pavisam seši no 27), saistīts ar intensīvo šo nozaru pārstāvju habilitēšanos 20. gadsimta 30. gadu beigās, tādēļ trūka sagatavotu kandidātu, bet kara laiks nebija labvēlīgs plašāku darbu izstrādāšanai.

Kara gados jauno privātdocentu skaits ik gadus samazinājās, un tam par cēloni bija gan kara laika grūtības un neskaidrības par vairāku nozaru (piemēram, Latvijas tiesību zinātnes vai vēstures) nākotni, gan arī okupācijas varas iebildumi pret dažiem konkrētiem kandidātiem. Kā atmiņās rakstīja tā laika LU prorektors (1940) Kārlis Straubergs (1890–1962), bija paredzēts habilitācijas tiesības augstskolai atņemt [25], tādēļ abos pēdējos šī posma akadēmiskajos gados katrs gadījums bija atsevišķi jāpārspriež Dekānu padomē. Lai būtiski neatšķirtos no Vācijas augstskolām, atkal tika pārrunāts jautājums par doktora grāda vai vismaz doktora eksāmenu prasīšanu no visiem pretendentiem, tomēr vairumā gadījumu tika izlemts pagaidām pieturēties pie agrākās kārtības.

Dzimtenē palikušo privātdocentu liktenis un viņu akadēmiskā darbība pēc otrreizējās padomju okupācijas ir īpaša pētījuma vērts temats. Vismaz dažos gadījumos (attiecībā, piemēram, uz fiziķi Ludvigu Jansonu (1909–1958) un matemātiķi Nikolaju Brāzmu (1913–1981)) viņu habilitācijas darbi bija par pamatu, lai PSRS Augstākā atestācijas komisija viņiem piešķirtu gan zinātņu kandidāta grādu, gan docenta zinātnisko nosaukumu.

LU privātdocentūras vērtējums

Publikācijās par LU pagātni privātdocentūras jautājums lielākoties plašāk aplūkots saistībā ar jauno mācībspēku sagatavošanu. Jānis Hugo Inveiss (1896–1981) atzina, ka LU iedibinātā docētāju sagatavošanas kārtība, kas paredzēja habilitāciju un privātdocenta tiesību iegūšanu, ir viena no lielākajām demokrātiski pārvaldītas (pašregulējošas) augstskolas priekšrocībām, salīdzinot ar ASV administratīvi birokrātiskajām universitātēm [26]. Var apgalvot, ka viņš LU pieredzētajā (J. H. Inveiss LU Mehānikas fakultātē habilitējās 1940. gada pavasarī jau pēc doktora grāda iegūšanas) saskatīja veiksmīgu M. Vēbera aprakstīto vācu un amerikāņu mācībspēku karjeras modeļu sintēzi. Arī Edgars Dunsdorfs (1904–2002) atzina, ka LU prasības jaunajiem mācībspēkiem visumā bija stingrākas nekā anglosakšu zemēs [27]. Par *venia legendi* iegūšanu kā būtisku elementu Eiropas augstskolu sistēmā rakstīja arī Nikolajs Balabkins, uzskatīdams tās neesamību par būtisku trūkumu ASV augstskolās [28]. Tāpat mūža nogalē privātdocentūru kā loģisku posmu ceļā uz akadēmisku karjeru augstu novērtēja arī Benjamiņš Treijs (1914–2002), kuram savukārt bija iespējas salīdzināt LU un padomju sistēmas priekšrocības un trūkumus [29]. Līdz ar to var pieņemt, ka Latvijā starpkaru periodā esošais privātdocentūras modelis bija savam laikam atbilstošs un pietiekami efektīvs mācībspēku paaudžu nomaiņas nodrošināšanai.

Nobeigums

Starpkaru periodā LU tika attīstīts savdabīgs privātdocentūras modelis, kas daudzās fakultātēs tika veidots kā jaunāko mācībspēku izaugsmes ceļš.

Vairums LU privātdocentu bija tās jaunākie mācībspēki atšķirā no Vācijas un Krievijas augstskolās valdošajiem privātdocentu nodarbināšanas principiem, kas bija orientētas uz ārpus augstskolas strādājošu personu piesaisti akadēmiskajam darbam.

Turpmāko pētījumu gaitā nepieciešams apkopot informāciju par visu LU privātdocentu (un šī statusa pretendentu) habilitācijas darbiem un to pieejamību bibliotēkās.

ATSAUCES

- [1] **Baltiņš, M.** Daži agrāk aktuāli akadēmiskās dzīves aspekti: *venia legendi* un privātdocenta statuss pasaulē un Rīgas Politehnikumā (1862–1896). *Inženierzinātņu un augstskolu vēsture*, 2021/5, 9.–29. lpp.
- [2] Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk – LNA LVVA) 7427. f., 6. apr., 1. l., 10.–11. lp.
- [3] **Dāle, P.** *Vēsturisks pārskats par Latvijas Augstskolas nodibināšanu un tās darbību pirmajā (1919./1920.) mācību gadā*. Rīga: Latvijas Augstskola, 1921, 76 lpp.
- [4] Latvijas augstskolas organizācijas padomes 5. maija sēdē. *Valdības Vēstnesis*, 1920. gada 7. maijs, Nr. 104, 1. lpp.
- [5] Latvijas Augstskolas Dekānu Padomes sēžu protokoli, 1920. LNA LVVA 7427. f., 6. apr., 7. l., 85.–89. lp.
- [6] Latvijas Universitātes satversme. *Valdības Vēstnesis*, 1923. gada 28. marts, Nr. 66, 1.–3. lpp.
- [7] Latvijas Universitātes Dekānu padomes sēžu protokoli, 1923., 1925., 1927. g. LNA LVVA 7427. f., 6. apr., 8. l., 118.–119., 231.–239., 279.–280. lp.
- [8] Latvijas Universitātes Padomes sēžu protokoli, 1922., 1924. g. LNA LVVA 7427. f., 6. apr., 2. l., 23.–27., 179.–184. lp.
- [9] Latvijas Universitātes piegādu darbības pārskats. 1919.–1924. Rīga: Latvijas Universitātes izdevums, 1925, 83.–119., 176.–209., 221.–261. lpp.
- [10] Latvijas Universitātes Padomes sēžu protokoli, 1928., 1929. g. LNA LVVA 7427. f., 6. apr., 3. l., 125.–131., 196.–201. lp.
- [11] Latvijas Universitātes Padomes sēžu protokoli, 1936., 1938. g. LNA LVVA 7427. f., 6. apr., 5. l., 33.–39., 208.–217. lp.
- [12] Latvijas Universitātes Padomes sēžu protokoli, 1939. g. LNA LVVA 7427. f., 6. apr., 6. l., 37.–43., 134.–141. lp.
- [13] **Baltiņš, M.** Par privātdocenta statusu Latvijas Universitātē. *Latvijas Universitātes raksti. 653. sēj. Zinātņu vēsture un muzejniecība*. Rīga: Zinātne, 2003, 63.–79. lpp.
- [14] **Rūsis, A.** Latvijas Universitātes Tiesību zinātņu nodaļa. *Universitas*, 1965, Nr. 16, 15.–24. lpp.
- [15] **Baltiņš, M.** Doktora grāda iegūšana Latvijas Universitātē (1923–1944): normatīvie dokumenti, iegūšanas kārtība, tradīcijas, vērtējums. *Latvijā aizstāvētās doktora disertācijas (1923–1944)*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004, 9.–46. lpp.
- [16] Profesora J. Endzelīna atbildes. Rīgas Latviešu biedrības valodniecības nodaļas sēžu protokoli 1933–1942. Pētera Kļaviņa priekšvārdi un rādītāji. ASV: Ramave, 2001, 257 lpp.

- [17] **Adamovičs, L.** Latvijas Universitāte. 1919.–1939. *Latvijas Universitāte divdesmit gados. I daļa: Vēsturiskas un statistiskas ziņas par universitāti un viņas fakultātēm. 1919.–1939.* Rīga: Latvijas Universitāte, 1939, 1.–99. lpp.
- [18] *Studentu kalendārs 1938./1939. mācību gadam.* Rīgā: LU Studentu padomes grāmatnīcas izdevums, 1938, 148 lpp.
- [19] **Klaustiņš, G.** Inženieru-zinātnieku netrūkst. *Brīvā Zeme*, 1937. gada 8. maijs, Nr. 102, 15. lpp.
- [20] Atbrīvotā zinātne. *Studentu Avīze*, 1941. gada 21. marts, Nr. 10, 1. lpp.
- [21] **Treijs, B.** Aug jauna zinātnieku paaudze. *Cīņa*, 1949. gada 15. maijs, Nr. 113, 4. lpp.
- [22] Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes protokoli, 1928.- 1939 LVVA 7427. f., 6. apr., 461. l., 599 lp.
- [23] Latvijas Universitātes Filoloģijas un filosofijas fakultātes protokolu grāmata, 1922.–1938. g. LNA LVVA 7427. f., 6. apr., 363. l., 301 lp.
- [24] Latvijas Universitātes Mehānikas fakultātes protokolu grāmatas, 1920.–1939. g. LNA LVVA 7427. f., 6. apr., 442.–446. l., 599 lp.
- [25] **Straubergs, K.** Latvijas Universitāte 2. pasaules kara laikā. *Universitas*, 1963, Nr. 12, 12.–14. lpp.
- [26] **Inveiss, J. H.** Demokrātiskas autonomijas un akadēmiskās brīvības svētība inženieru izglītošanā. *Technikas Apskats*, 1959, Nr. 22, 4. –5. lpp.; Nr. 23. 13.–17. lpp.
- [27] **Dunsdorfs, E.** Patiesība un mīti par Latvijas Universitāti. *Akadēmiskā Dzīve*, 1959, Nr. 2, 15.–20. lpp.
- [28] **Balabkins, N.** Studentu nemieri. *Universitas*, 1972, Nr. 29, 23.–30. lpp.
- [29] **Treijs, R.** Ar godīgumu dzīvē un zinātnē. Tolaik un tagad. *Prof. emeritus Benjamiņš Treijs [Intervija]. Latvijas Vēstnesis*, 1999. gada, 30. aprīlis, Nr. 133.–135, 11. lpp.

ILUSTRĀCIJU AVOTI

- 1. attēls. Latvijas Augstskolas Organizācijas padomes sēdes protokola fragments. 02.09.1919. LNA LVVA 7427. f., 6. apr., 1. l., 10. lp.
- 2. attēls. Latvijas Universitātes padomes sēžu protokoli, 1938. g. LNA LVVA 7427. f., 6. apr., 5. l., 208. lp.
- 3. attēls. Latvijas Universitātes padomes sēžu protokoli, 1939. g. LNA LVVA 7427. f., 6. apr., 6. l., 37. lp.

MĀRIS BALTIŅŠ, *Dr. habil. med.* (1995), is the Director of the State Language Centre of Latvia, Head of the Terminology Commission of the Latvian Academy of Science and Research Associate of the University of Latvia. His academic interests are related to the history and practice of terminology in Latvian as well as the history of higher education in Latvia. He is the author of many publications, incl. 6 books.

Adress: 12 Purva Street, Suži, LV-1024,

Ropažu novads

E-mail: maris.baltins@vvc.gov.lv

Daži agrāk aktuāli akadēmiskās dzīves aspekti: *venia legendi* un privātdocenta statuss Latvijas Universitātē (1919–1944)

Māris Baltiņš

Some Previously Relevant Aspects of Academic Life: *Venia Legendi* and the Status of a *Private Docent* at the University of Latvia (1919–1944)

The article presents the results of the research on *venia legendi* (the right to deliver lectures at the university) and the status of *private docent* at the University of Latvia (UL) until 1944. The term «*private docent*» was used worldwide in the 18th century; it is still in use in Germany, Austria and Switzerland. In Latvia, it was introduced in the 1860s at the first higher education institution established in the current territory of Latvia – Riga Polytechnicum. The terms «*private docent*» and «*venia legendi*» were used in Latvia until the end of World War II. In the present study, the author explains how these terms were used at the UL during the interwar period and during World War II considering the empirical data obtained in the course of research of archival documents and library collections. The article provides an overview of the *private docents* working at the UL from 1919 to 1944 and their activities in this period.

Keywords: *venia legendi*, status of *private docent*, habilitation, University of Latvia.